

“Nòvios, novies, casar-se i follar”, anàlisi amb perspectiva de capacitats humanes dels mecanismes de gènere limitadors a l’escola durant la infància.

Dra. Maria De Eguia Huerta [equalityfactory.cat]

Segona Jornada d’Educació i Gènere, 25.11.16, UVIC-UCC

Segona Jornada d’Educació i Gènere, 25.11.16, UVIC-UCC

Eix: Eix 1. Feminitats i masculinitats

Títol: “*Nòvios, novies, casar-se i follar*”: anàlisi amb perspectiva de capacitats humanes dels mecanismes de gènere limitadors a l’escola durant la infància.

Nom i Cognoms autora: Maria De Eguia Huerta

Afiliació: Cap de Recerca i Formació, Equality Factory (www.equalityfactory.cat)

Correu electrònic: maria.egua.huerta@equalityfactory.net

“*Nòvios, novies, casar-se i follar*”: anàlisi amb perspectiva de capacitats humanes dels mecanismes de gènere limitadors a l’escola durant la infància.

1. Introducció

L’anècdota supèrflua?

La mestra de 1er ha fet canvis a les taules. A la Laura li ha tocat seure al costat de l’Oriol. La Laura i l’Oriol fa dies que juguen junts al pati. Són els personatges d’una sèrie de televisió de dibuixos animats, que a ambdós els sembla genial i que segueixen a diari. Arrel d’això, les altres criatures de la classe fan bromes, de fet, burles, i xiuxiuegen “uuuuh els nòvios s’asseuen junts!”. Això causa malestar en la Laura i l’Oriol, que pot transformar-se en ràbia: per exemple, la Laura li dirà “tonto” a qui se’n reia o li donarà una empenta. També es pot transformar en vergonya: per exemple, l’Oriol evitarà expressar la seva alegria pel fet que li hagi tocat seure al costat de la Laura.

Ara imaginem que en comptes de ser titllats de “nòvios”, en una situació diferent amb el mateix rerefons, sentim a les companyes i companys dient que han “fet l’amor”, han “follat”, “s’han casat” o “es casaran”. Tenim al davant situacions, vocabulari i mecanismes de reiterada estructura que es reproduïxen un so imaginari.

Els paràmetres de les capacitats humanes

Aquesta comunicació sorgeix d’una línia de recerca innovadora a la nostra associació, Equality Factory, que vol contribuir a obrir nous horitzons discursius i de pràctiques sensibilitzadores

cap a la justícia de gènere a l’aula. En darrer terme, aquesta comunicació és una invitació a repensar, analitzar i qüestionar les petites peces del complex trencaclosques de gènere durant la infància a l’aula, i en concret, d’un imaginari col·lectiu present avui a moltes escoles a moltes parts del món, que nosaltres hem analitzat com a categoria analítica “*nòvios, novies, casar-se i follar*”.

Existeixen imaginaris col·lectius durant la infància en els què el gènere és el pilar principal. Aquests imaginaris produeixen i reproduïxen aquelles idees sobre com ha de ser, pensar o actuar una nena o un nen segons el seu sexe -en una lògica binària opressora- i com han d’interactuar entre elles. El poder normatiu del gènere, aquí, dicta els llocs, els moments i les formes en les què es permet i s’espera que es relacionin nenes i nens, però sobretot, les formes en les què no.

El nostre estudi de cas se situa en aquest espai social punitiu de gènere a l’escola, i a través d’ell pretenem fer visible i començar a deconstruir un dels mecanismes de gènere limitadors a l’escola primària durant la infància.

Partim d’una comprensió integral de l’escola com el lloc en el què s’aspira a contribuir al floriment humà de les criatures. Apliquem un enfocament basat en els treballs de desenvolupament humà i capacitats humanes, originalment d’Amartya Sen, per a conceptualitzar la qualitat de vida humana. Analitzem així les oportunitats reals que les microestructures socials de l’escola ofereixen a les criatures per al desplegament de les seves capacitats humanes. En base a aquests paràmetres, analitzem els mecanismes limitadors de gènere en la infància, que disminueixen la qualitat de vida de les criatures.

2. Aproximació interdisciplinària qualitativa

Els resultats d’aquest estudi de cas qualitatiu en una escola pública de primària a la província de Barcelona permeten pensar en intervencions a l’aula més enllà d’introduir un discurs d’equitat de gènere superficial que pot passar per alt aquestes escenes de gran pes. Ha sigut realitzat seguint les propostes metodològiques constructivistes de la Grounded Theory. S’han analitzat dades de diversa naturalesa extretes majoritàriament d’entrevistes individuals informals, grups de discussió i observació participant.

En aquest projecte que va ser iniciat durant el curs 2015-2016 es va treballar amb grups de discussió amb les criatures, es va fer una formació interactiva amb famílies i una altra amb gran part del personal docent de l’escola. D’una banda es va reflexionar sobre el greu perill de reduir qualsevol relació nen-nena a una relació sexual i/o romàntica des d’una perspectiva de gènere, a l’hora que es van pensar accions per:

a) celebrar l’amistat,

b) desengranar el seu significat,

c) deconstruir aquest imaginari col·lectiu ancorat en estereotips de gènere

d) i reforçar les possibilitats estructurals en el micro-espai social de l’escola de conèixer i gaudir de la creació de vincles d’amistat entre infants més enllà del sexe. En aquest context es van usar dinàmiques participatives de recerca-acció.

Els resultats que presentem en la categoria analítica de “*nòvios, novies, casar-se i follar*”, se centren en l’imaginari col·lectiu de criatures d’entre 6 i 8 anys, alumnes de la mateixa escola.

3. Pinzellades de resultats

Segons els nostres resultats empírics, les criatures veuen les seves potencials relacions d’amistat amb altres criatures de “l’altre” sexe seriosament obstaculitzades per aquest imaginari col·lectiu de “*nòvios i novies*”. En termes de qualitat de vida, mesurada com a oportunitats reals per al desenvolupament de les seves capacitats humanes, aquest mecanisme normatiu de gènere té greus conseqüències per les criatures. Algunes d’aquestes conseqüències són:

1) Elles, les criatures, per evitar aquest espai punitiu, sovint **renuncien a la creació de llaços d’amistat** amb altres criatures a partir d’una edat -al nostre estudi, segons les criatures, entre P5, 1r i com a molt tard, 2on de primària. Seguint un enfocament de capacitats humanes, dibuixem la correlació amb experiències bàsiques i acceptades col·lectivament dins l’experiència de l’amistat, tals com la solidaritat, que queden clarament debilitades per les expectatives de gènere.

2) Els grups analitzats en aquest estudi **usen l’imaginari heteronormatiu** de ser “*nòvios*”, sovint a través de pràctiques abusives disfressades d’humor, que interfereix en les possibilitats reals de que una nena i un nen comparteixin experiències de joc, intimitat o complicitat. Quan la burla o assetjament de ser titllats de “*nòvios*” va dirigida a dos infants catalogats al grup com a nens (dins el binomi inamovible) la reproducció d’estructures heteronormatives és executada nodrint l’homofòbia i posant unes bases d’alt risc en termes de qualitat de vida humana per aquests infants.

Aquestes bases es posen per via discursiva i a través de pràctiques que donen forma i significat a la construcció de masculinitats infantils. Curiosament i trista, aquests resultats han encaixat a la perfecció amb els resultats d’un petit projecte de recerca anterior de masculinitats infantils que vam realitzar.

Estem, una vegada més, davant d’un cas d’estudi en el que microsituacions que estan teixint una xarxa de significats normatius de gènere que atrapen a molts éssers humans en ple desenvolupament. Aquestes microsituacions passen desapercebudes quan fem certs tipus d’anàlisis de desigualtat de gènere de caire macro-quantitatiu.

3) Finalment, l’imaginari dels “nòvios i novies”, analitzat des de l’interseccionalitat deixa entreveure la **instrumentalització del racisme** o la discriminació per diversitat funcional per evitar l’espai punitiu que hem presentat. Per exemple, quan la burla cap a dues criatures titllades de ser “nòvios” inclou a una persona nouvinguda, hi ha casos en els que la “defensa” a la percepció d’“acusació” implica comentaris de rebuig de tipus racista per distanciar-se d’aquella persona amb la que s’és “emparellada” a través de dinàmiques ridiculitzadores.

4) Els nostres resultats, més enllà de les aportacions discursives-analítiques, també conviden a donar un major pes al **mapa d’interaccions i interrelacions** a l’hora de pensar la construcció del gènere limitador durant la infància. L’escola no és una espai hermètic, sinó permeable. En el nostre cas d’estudi, això es va fer evident amb certes situacions contraproductives, però molt riques en informació:

El 8 de març les criatures de tota l’escola presentaven a les seves famílies una exposició visual que cobria tot el rebedor de l’escola el treball que havien estat fent durant tota la setmana entorn aquest tema. Les mares i pares anaven passejant amb les seves criatures i comentant. Algunes aplaudien les seves filles i fills amb comentaris absolutament reafirmants de l’imaginari que es pretenia deconstruir. Per exemple, una nena ensenyava a la seva mare un mural. En ell s’hi explicava que havien fet un laboratori de gènere i amistat, seguint el projecte dissenyat amb la nostra associació.

En aquesta activitat de recerca i sensibilització, les criatures deconstruïen de forma sensorial i experimental les accions constituents de l’imaginari de “nòvios i novies” aïllades del sexe de les persones implicades. En una imatge apareixia aquesta nena abraçant un company i a sota havia escrit una reflexió crítica sobre aquesta situació. La mare va aplaudir la seva nena dient-li “què bé, t’ha tocat fer l’activitat amb el teu nòvio!” – era el fill d’una amiga seva i ambdues mares, com moltes altres, feia anys que construïen discursivament aquest imaginari fent -aparentment innocents bromes- sobre el casori que organitzarien en uns anys.

Aquesta situació ens recorda que cal integrar un mapa d’interacció i d’interrelacions quan intervenim, fem recerca o repensem la justícia de gènere a l’escola. La permeabilitat de l’escola és

un repte, una oportunitat i en qualsevol cas una condició a tenir en compte quan pensem els mecanismes de construcció limitadora del gènere.

4. Una proposta per reivindicar les situacions concretes com a espai analític

En conclusió, el nostre estudi planteja la urgència d'invertir esforços en aprofundir en les connotacions de l'imaginari de gènere presentat i d'altres, que funcionen amb refinats mecanismes durant la infància. Els reclamem com a poderosos dispositius que nodreixen la base en la que se sustenten desigualtats flagrants uns anys després, i proposem repensar el paper de les famílies i els i les mestres en les estratègies de qüestionament i intervenció de justícia de gènere a l'espai educatiu.

Creiem necessari fer visible i treballar les creences de gènere durant la infància que dicten la normativitat i la desviació i creen desigualtat. Per això, fa anys que treballem un marc analític basat en les capacitats humanes d'Amartya Sen. Introduïm així la idea de la qualitat de vida qüestionant predefinicions eurocentristes i tenint en compte les capacitats col·lectives.

Proposem superar algunes de les barreres que el treball alliberador d'estructures de gènere es troba en el camí, treballant amb un argumentari i estructura analítica que recuperi el dret a una vida humana en plenitud, el dret a poder desplegar totes les capacitats humanes inherents en les persones.

En aquest cas, estem aprofundint en els treballs realitzats per autores i autors que treballen en la importància de desenvolupar la capacitat de crear llaços d'amistat amb altres infants. Amb aquest escenari de fons, creiem que és molt inspirador i productiu fer visible el pes del gènere a les espatlles de qualsevol criatura a l'hora d'experimentar, conèixer, desenvolupar o qüestionar l'amistat. Aquesta, traduïda, implica capacitats tals com la d'acostar-se a l'altre (ésser humà), capacitat d'empatia, capacitat de solidaritat, capacitat d'actuar lliure de judicis, la capacitat creativa en la construcció de relacions, la capacitat de cooperativitat, la capacitat d'intimar i/o obrir-se a altres persones, la capacitat del joc lliure, etc.

De forma més indirecta, però no menys greu, aquest imaginari posa obstacles a altres capacitats humanes més reconegudes en els discursos conservadors sobre l'educació, que conceben l'escola de forma quasi exclusiva, com el lloc on assolir un llistat de coneixements. Aquí, aquestes estructures també bloquegen les oportunitats reals d'assolir coneixements, ja que en moltes ocasions, és acostant-se a l'altre (de vegades a l'"altre" del fictici "altre" gènere) que una criatura pot implicar-se en les dinàmiques personals que fan accessibles el coneixement. O explicat

“Nòvios, novies, casar-se i follar”, anàlisi amb perspectiva de capacitats humanes dels mecanismes de gènere limitadors a l'escola durant la infància.

Dra. Maria De Eguia Huerta [equalityfactory.cat]

Segona Jornada d'Educació i Gènere, 25.11.16, UVIC-UCC

al revés: una criatura que vol evitar l'espai punitiu del gènere en la normativitat de les relacions, acaba renunciant a formes de relació necessàries per l'assoliment col·lectiu de coneixements.

Per tot això, la nostra proposta és recuperar les situacions concretes com a espai analític reivindicatiu, per aturar els efectes nocius que està causant el discurs políticament correcte, cada vegada més assimilats i reproduïts per criatures entorn a l'equitat de gènere, però que no altera ni elimina l'espai punitiu del gènere heteronormatiu, lligat a un binomi fictici i opressor, amb conseqüències greus per al desenvolupament integral de les capacitats humanes de les criatures.

5. Sinergies: comunicació, recerca, art

Per acabar, voldríem compartir amb vosaltres un material que forma part tant del procés de recerca i sensibilització que hem presentat com del resultat. Aquest material audiovisual és el fil conductor també d'un projecte encara en fase de planificació i cerca de recursos de la línia d'investigació presentada avui, que vol implicar escoles a través del web, aprofitant al màxim Internet com a espai divulgatiu i de recerca col·lectiva.

Entenem que el saltar obstacles i el promoure un créixer lliure de construccions de gènere opressores demana a crits la unió de forces recercadores, creatives-artístiques, comunicatives, d'intervenció i sensibilització. Amb aquest esperit us presentem aquest material i donem les gràcies per la vostra atenció, tot desitjant unes jornades fructíferes.